
MONOGRAFIE PRAWNICZE

PRAWA PACJENTA
MIĘDZY AUTONOMIĄ
A PATERNALIZMEM

JĘDRZEJ BUJNY

Wydawnictwo C. H. Beck

MONOGRAFIE PRAWNICZE

JĘDRZEJ BUJNY • PRAWA PACJENTA
MIĘDZY AUTONOMIĄ A PATRNALIZMEM

Polecamy nasze publikacje z tej serii:

Radostaw Flejszar

**PRZEDSIĘBIORCA W POSTĘPOWANIU CYWILNYM
ROZPOZNAWCZYM**

Mateusz Plich

**DOBRA WIARA W KONWENCJI O UMOWACH
MIĘDZYNARODOWEJ SPRZEDAŻY TOWARÓW**

Lukasz Węgrzynowski

**NIEDOZWOLONE POSTANOWIENIA UMOWNE JAKO ŚRODEK
OCHRONY SŁABSZEJ STRONY UMOWY OBLIGACYJNEJ**

Anna Stępień

PRZEKSZTAŁCENIA SPÓŁEK HANDLOWYCH

Cezary Woźniak

UŻYTKOWANIE WIECZYZTE

Tomasz Szancitło

**FORMY PROWADZENIA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ
W POLSCE PRZEZ PODMIOTY ZAGRANICZNE**

Katarzyna Anna Dadańska

DZIAŁANIE OSOBY PRAWNEJ

Małgorzata Bednarek, Przemysław Drapała, Ewa Łętowska

UMOWY ODNOSZĄCE SIĘ DO OSÓB TRZECICH

Piotr Machnikowski

SWOBODA UMÓW WEDŁUG ART. 353¹ KC

Wielomodułowy System Informacji Prawnej **Legalis**
ONLINE

www.sklep.beck.pl

PRAWA PACJENTA MIĘDZY AUTONOMIĄ A PATERNALIZMEM

JĘDRZEJ BUJNY

WYDAWNICTWO C. H. BECK
WARSZAWA 2007

Redakcja:
Aneta Flisek

© **Wydawnictwo C. H. Beck 2007**

Wydawnictwo C. H. Beck Sp. z o.o.
ul. Gen. Zajączka 9, 01-518 Warszawa

Skład i łamanie: Kolonel
Druk i oprawa: P.W.P. INTER-DRUK Warszawa

ISBN 83-7483-319-X
ISBN 978-83-7483-319-6

Spis treści

Wykaz skrótów	IX
Bibliografia	XV
Wprowadzenie	1
Rozdział 1. Pojęcie pacjenta i inne podstawowe pojęcia	9
§ 1. Definicja pojęcia „pacjent”.....	9
§ 2. Pojęcia autonomii i paternalizmu.....	17
§ 3. Typowe i szczególne sytuacje prawne.....	22
§ 4. Konstrukcja praw pacjenta.....	24
§ 5. Wnioski.....	30
Rozdział 2. Relacja pomiędzy prawami pacjenta a prawami człowieka	33
§ 1. Definicja praw człowieka.....	33
§ 2. Zdrowie a prawa człowieka.....	34
§ 3. Związek między prawami człowieka a prawami pacjenta.....	36
§ 4. Prawo do ochrony zdrowia jako prawo człowieka.....	39
§ 5. Międzynarodowe źródła praw pacjenta.....	41
I. Uwagi ogólne.....	41
II. Prawa pacjenta w uniwersalnych dokumentach międzynarodowych.....	44
III. Prawa pacjenta w regionalnych dokumentach narodowych.....	52
1. Rada Europy.....	52
2. Unia Europejska.....	66
3. Europejskie Regionalne Biuro Światowej Organizacji Zdrowia.....	79
IV. Prawa pacjenta w ustawodawstwie państw europejskich.....	81
V. Prawa pacjenta w dokumentach międzynarodowych zreszeń lekarskich.....	83
§ 6. Wnioski.....	86
Rozdział 3. Konstytucyjne podstawy praw pacjenta	87
§ 1. Uwagi ogólne.....	87
§ 2. Prawo do godności.....	90
§ 3. Prawo do ochrony zdrowia.....	92
§ 4. Prawo do prywatności.....	95

§ 5. Prawo do ochrony życia.....	101
§ 6. Inne prawa	102
§ 7. Wnioski	106
Rozdział 4. Prawa pacjenta w typowych sytuacjach prawnych.....	109
§ 1. Prawo do świadczeń zdrowotnych.....	109
I. Uwagi ogólne.....	109
II. Jakość świadczeń zdrowotnych.....	110
III. Zasady udzielania świadczeń opieki zdrowotnej.....	116
IV. Zakres świadczeń opieki zdrowotnej.....	118
V. Listy oczekujących	124
VI. Prawo do świadczeń w stanach nagłych.....	128
VII. Odstąpienie od leczenia.....	130
VIII. Klauzula sumienia.....	132
§ 2. Prawo wyboru.....	134
§ 3. Prawo do informacji.....	137
I. Uwagi ogólne.....	137
II. Zakres informacji.....	139
III. Sposób udzielenia informacji.....	143
IV. Adresat informacji.....	145
V. Przywilej terapeutyczny.....	146
VI. Prawo do bycia niepoinformowanym.....	148
VII. Regulacja prawa do informacji w wybranych aktach normatywnych	149
1. Ustawa o zawodach pielęgniarstwa i położniczej.....	149
2. Przerwanie ciąży.....	149
3. Transplantacja.....	150
4. Badania kliniczne.....	151
5. Choroby zakaźne i zakażenia	153
VIII. Prawo do informacji w medycznych kodeksach deontologicznych.....	155
§ 4. Prawo do wyrażenia zgody na udzielenie świadczenia zdrowotnego	157
I. Uwagi ogólne.....	157
II. Zgoda świadoma i dobrowolna	160
III. Moment wyrażenia zgody	162
IV. Forma zgody.....	162
V. Treść zgody.....	164
VI. Wybrane przykłady zgody pacjenta na udzielenie świadczenia zdrowotnego.....	165
1. Eksperyment medyczny.....	165
2. Przerwanie ciąży.....	167
3. Badania kliniczne.....	168
4. Transplantacja.....	168

§ 5. Prawo do poszanowania godności.....	170
§ 6. Prawo do prywatności	176
I. Uwagi ogólne.....	176
II. Prawo do intymności.....	179
III. Tajemnica lekarska jako gwarancja przestrzegania prawa do prywatności	181
IV. Prawo do ochrony danych medycznych.....	195
1. Wprowadzenie.....	195
2. Zakaz przetwarzania danych medycznych.....	198
3. Uprawnienia informacyjne	202
4. Uprawnienia korekcyjne	204
5. Prawo kontroli przetwarzania danych	206
6. Obowiązki administratora danych.....	207
7. Ochrona danych medycznych w świetle ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych	209
V. Prawo dostępu do dokumentacji medycznej	210
§ 7. Prawo do umierania w spokoju i godności	218
§ 8. Prawo do opieki duszpasterskiej.....	225
§ 9. Pozostałe prawa pacjenta	229
§ 10. Wnioski.....	233

Rozdział 5. Prawa pacjenta w szczególnych sytuacjach prawnych

prawnym	237
§ 1. Zgoda substytucyjna i kumulatywna	237
I. Uwagi ogólne.....	237
II. Zgoda substytucyjna.....	239
III. Zgoda kumulatywna.....	241
IV. Kolidzja woli.....	242
V. Wybrane przypadki zgody substytucyjnej i kumulatywnej	243
1. Eksperyment medyczny.....	243
2. Transplantacja.....	246
3. Badania kliniczne.....	247
4. Przerwanie ciąży.....	248
§ 2. Udzielanie świadczeń zdrowotnych w sytuacji braku zgody pacjenta.....	248
§ 3. Ochrona zdrowia psychicznego.....	253
I. Uwagi ogólne.....	253
II. Przymus bezpośredni.....	255
III. Badanie przymusowe.....	259
IV. Przymusowa hospitalizacja	260
V. Przymusowe przyjęcie do domu pomocy społecznej.....	266
VI. Kontrola zakładu.....	267

§ 4. Choroby zakaźne i zakażenia.....	270
I. Uwagi ogólne.....	270
II. Badanie obowiązkowe.....	272
III. Osoby przyjeżdżające do Polski.....	273
IV. Żołnierze zawodowi.....	273
V. Cudzoziemcy.....	274
VI. Szczepienia ochronne.....	276
VII. Hospitalizacja, izolacja, kwarantanna.....	282
VIII. Przymus leczenia.....	284
IX. Nadzór epidemiologiczny.....	285
X. Udzielanie wyjaśnień.....	287
XI. Działania zapobiegawcze.....	287
XII. Zadania Państwowej Inspekcji Sanitarnej.....	291
§ 5. Przeciwdziałanie narkomanii.....	294
I. Uwagi ogólne.....	294
II. Postępowanie z osobami uzależnionymi.....	294
§ 6. Przeciwdziałanie alkoholizmowi.....	299
§ 7. Badanie na zawartość alkoholu i badanie na obecność środka działającego podobnie do alkoholu.....	307
§ 8. Badanie oskarżonego i osoby podejrzanej.....	310
§ 9. Status skazanego.....	314
§ 10. Środki zabezpieczające.....	317
§ 11. Obowiązkowe badanie poborowych.....	320
§ 12. Obowiązkowe badania pracowników.....	323
§ 13. Wnioski.....	325
Indeks rzeczowy.....	333

Wykaz skrótów

AlkU.....	ustawa z 26.10.1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tekst jedn. Dz.U. z 2002 r., Nr 147, poz. 1231 ze zm.)
Biul. RPO.....	Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich
CDBI.....	The Steering Committee on Bioethics; Komitet Kierowniczy do spraw Bioetyki
ChorZakU.....	ustawa z 6.9.2001 r. o chorobach zakaźnych i zakażeniach (Dz.U. Nr 126, poz. 1384 ze zm.)
cyt.....	cytowany (-a, -e)
CzPKiNP.....	Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
DokMedR.....	<i>rozporządzenie Ministra Zdrowia z 10.8.2001 r. w sprawie rodzajów dokumentacji medycznej w zakładach opieki zdrowotnej, sposobu jej prowadzenia oraz szczegółowych warunków jej udostępniania (Dz.U. Nr 88, poz. 966 ze zm.)</i>
Dz.U.....	Dziennik Ustaw
Dz.U. C.....	Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (seria informacji i ogłoszenia)
Dz.U. L.....	Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (seria legislacja)
EFTA.....	European Free Trade Association, Europejskie Porozumienie o Wolnym Handlu
ETPCz.....	Europejski Trybunał Praw Człowieka
ETS.....	Europejski Trybunał Sprawiedliwości
GL.....	Gazeta Lekarska
GSP.....	Gdańskie Studia Prawnicze
GHz.....	gigaherc
Hz.....	herc
IzbLekU.....	ustawa z 17.5.1989 r. o izbach lekarskich (Dz.U. Nr 30, poz. 158 ze zm.)
Jour. MHL.....	Journal of Mental Health Law
KC.....	ustawa z 23.4.1964 r. - Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.)
KEL.....	Kodeks Etyki Lekarskiej
KEPiP.....	Kodeks Etyki Zawodowej Polskiej Pielęgniarki i Położnej

Wykaz skrótów

KK.....	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 ze zm.)
KKW.....	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 90, poz. 557 ze zm.)
Konstytucja RP.....	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze sprost.)
KP.....	ustawa z 26.6.1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn. Dz.U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 ze zm.)
KPC.....	ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296 ze zm.)
KPK.....	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 ze zm.)
KPP.....	Kwartalnik Prawa Prywatnego
KRO.....	ustawa z 25.2.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 9, poz. 59 ze zm.)
KW.....	ustawa z 20.5.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. Nr 12, poz. 114 ze zm.)
KZS.....	Krakowskie Zeszyty Sądowe
lit.....	litera
Med. Prakt.....	Medycyna Praktyczna: Kurier Elektroniczny
MEN.....	Minister Edukacji Narodowej
MLR.....	Medical Law Review
MON.....	Minister Obrony Narodowej
MoP.....	Monitor Prawniczy
MOP.....	Międzynarodowa Organizacja Pracy
MPiPS.....	Minister Pracy i Polityki Socjalnej
MS.....	Minister Sprawiedliwości
MSWiA.....	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji
MTiGM.....	Minister Transportu i Gospodarki Morskiej
MZ.....	Minister Zdrowia
MZiOS.....	Minister Zdrowia i Opieki Społecznej
n.....	następny (-a, -e)
NarkU.....	ustawa z 27.7.2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. Nr 179, poz. 1485 ze zm.)
NarkU (1997).....	ustawa z 24.4.1997 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (tekst jedn. Dz.U. z 2003 r. Nr 24, poz. 198 ze zm.)
NFZ.....	Narodowy Fundusz Zdrowia
niepubl.....	niepublikowany
Nr.....	numer
NSA.....	Naczelny Sąd Administracyjny
ObrRPU.....	ustawa z 21.11.1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. Dz.U. z 2004 r. Nr 241, poz. 2416 ze zm.)

Wykaz skrótów

OchrDanOsobU	ustawa z 29.8.1997 r. o ochronie danych osobowych (tekst jedn. Dz.U. z 2002 r. Nr 101, poz. 926 ze zm.)
ONSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OP	Ordo Preadicatorum
OpZdrowU.....	ustawa z 27.8.2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. Nr 210, poz. 2135 ze zm.)
orz.	orzeczenie
OSA.....	Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna
OSNKW.....	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karna i Izba Wojskowa
OSNP.....	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika.....	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OSS.....	Orzecznictwo w Sprawach Samorządowych
OTK.....	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
Pal.	Palestra
PielęGU	ustawa z 5.7.1996 r. o zawodach pielęgniarki i położnej (tekst jedn. Dz.U. z 2001 r. Nr 57, poz. 602 ze zm.)
PiM.....	Prawo i Medycyna
PiP	Państwo i Prawo
PISU	ustawa z 14.3.1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (tekst jedn. Dz.U. z 1998 r. Nr 90, poz. 575 ze zm., tekst jedn. Dz.U. 2006 r. Nr 122, poz. 851 ze zm.)
PiZS.....	Praca i Zabezpieczenie Społeczne
pkt	punkt
PomSpołU.....	ustawa z 12.3.2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. Nr 64, poz. 593 ze zm.)
post.	postanowienie
PostEgzU.....	ustawa z 17.6.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (tekst jedn. Dz.U. z 2005 r. Nr 229, poz. 1954 ze zm.)
poz.	pozycja
PPiA.....	Przegląd Prawa i Administracji
PrFarmac.....	ustawa z 6.9.2001 r. – Prawo farmaceutyczne (tekst jedn. Dz.U. z 2004 r. Nr 53, poz. 533 ze zm.)
PrDrog.....	ustawa z 20.6.1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (Dz.U. z 2005 r. Nr 108, poz. 908 ze zm.)

Wykaz skrótów

Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
Prz. Sąd.	Przegląd Sądowy
Prz. Sejm.	Przegląd Sejmowy
pt.	pod tytułem
PUG	Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
PUSiG.....	Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych
PUSiZ.....	Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Zdrowotnych
r.	rok
red.	redakcja
Rej.	Rejent
RM.....	Rada Ministrów
rozp.	rozporządzenie
RPEiS.....	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
R. Pr.	Radca Prawny
Rzeczp.	Rzeczpospolita
s.	strona
SA	Sąd Administracyjny
SC	Studia Cywilistyczne
SDB.....	Salesiani di Don Bosco
SKO.....	Samorządowe Kolegium Odwoławcze
SN.....	Sąd Najwyższy
SP.....	Studia Prawnicze
SPE.....	Studia Prawno-Ekonomiczne
tekst jedn.	tekst jednolity
TK.....	Trybunał Konstytucyjny
TransplantU.....	ustawa z 1.7.2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów (Dz.U. Nr 169, poz. 1411)
TransplantU (1995).....	<i>ustawa z 26.10.1995 r. o pobieraniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów (Dz.U. Nr 138, poz. 682 ze zm.)</i>
TWE.....	Treaty establishing the European Community, Official Journal of the European Communities C 325, 24.12.2002, p. 0033-0184; Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską z 25.3.1957 r.
uchw.	uchwała
UE.....	Unia Europejska
vol.	volumin
WHO.....	World Health Organization, Światowa Organizacja Zdrowia
WMA.....	World Medical Association, Światowe Towarzystwo Medyczne
WSA.....	Wojewódzki Sąd Administracyjny
wyr.	wyrok

Wykaz skrótów

ZawLekU.....	ustawa z 5.12.1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (tekst jedn. Dz.U. z 2005 r. Nr 226, poz. 1943 ze zm.)
ze sprost.	ze sprostowaniem
ze zm.	ze zmianami
ZiZ.....	Zdrowie i Zarządzanie
ZdrPsychU.....	ustawa z 19.8.1994 r. o ochronie zdrowia psychicz- nego (Dz.U. Nr 111, poz. 535 ze zm.)
ZOZU.....	ustawa z 30.8.1991 r. o zakładach opieki zdro- wotnej (Dz.U. Nr 91, poz. 408 ze zm.)

Bibliografia

- Adamiak B.*, Glosa do wyroku NSA z dnia 28 października 1992 r. SA/Wr 841/92, OSP 1994, Nr 9, poz. 163.
- Adamiak B.*, Glosa do wyroku NSA z dnia 19 maja 2003 r., OSA 1/03, OSA 2003, Nr 11, poz. 136.
- Adamiak B., Borkowski J.*, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, Warszawa 2000.
- Ali V.*, Consent Forms as Part of the Informed Consent Process: Moving away from Medical Miranda, *Hastings Law Journal* 2002–2003, vol. 54.
- Annas G. J.*, *The Rights of Patients*, Southern Illinois University Press 2004.
- Annas G. J.*, *Law and Medicine: Myths and Realities in the Medical School Classroom*, *American Journal of Law and Medicine* 1975, vol. 1.
- Badania lekarskie wciąż obowiązkowe. Rozmowa z dr J. Kopiasem, *Atest. Ochrona pracy* 2005, Nr 9.
- Balicki M.*, Prawa pacjenta – wybrane zagadnienia, [w:] *Szkoła praw człowieka. Teksty wykładów*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka 1996.
- Balicki M.*, Przymus w psychiatrii – regulacje i praktyka, *PiM* 1999, Nr 1.
- Barciak J.*, Prawo do prywatności, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, *B. Banaszak, A. Preisner* (red.), Warszawa 2002.
- Barta J., Markiewicz R.*, Pytania i wątpliwości. Kiedy stosować OchrDan-OsobU?, *Rzeczp.* z 22.1.2001 r., Nr 18.
- Barta J., Markiewicz R.*, *Ochrona danych osobowych. Komentarz*, Kraków 2002.
- Bartlett P., Sandland R.*, *Mental Health Law. Policy and Practice*, Oxford University Press 2003.
- Bartlett P.*, The Test of Compulsion in Mental Health Law: Capacity, Therapeutic Benefit and Dangerousness as Possible Criteria, *MLR* 2003.
- Bartolomei F.*, W poszukiwaniu „godności ludzkiej”, [w:] *Godność człowieka jako kategoria prawa*, *K. Complak* (red.), Wrocław 2001.
- Banaszak B.*, *Zagadnienia podstawowe. Terminologia*, [w:] *System ochrony praw człowieka*, Kraków 2003.
- Beauchamp T. L., Childress J. F.*, *Zasady etyki medycznej*, Warszawa 1996.
- Bélanger M.*, *Codes internationaux. Droit internationale de la santé par les textes*, Paris 1989.
- Bellhouse J., Holland A. J., Clare I. C. H., Gunn M., Watson P.*, Capacity-Based Mental Health Legislation and Its Impact on Clinical Practice: 1) Admission to Hospital, *Jour. MHL* August 2003.

- Berg J.*, Grave Secrets: Legal and Ethical Analysis of Postmortem Confidentiality, *Connecticut Law Review* 2001–2002, vol. 34.
- Berlin I.*, Cztery eseje o wolności, Warszawa 1994.
- Bezpośrednie stosowanie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, *K. Działocha* (red.), Warszawa 2005.
- Biagi K. G.*, *Moore v. Regents of the University of California: Patients, Property Rights, and Public Policy*, *Saint Louis University Law Journal* 1991, vol. 35, Nr 2.
- Biederman J.*, Glosa do wyroku SN z dnia 12 stycznia 2000 r., IV KKN 269/99, *PiP* 2000, Nr 11.
- Biernat S.*, Prywatyzacja zadań publicznych. Problematyka prawna, Warszawa–Kraków 1994.
- Biernat S.*, Prywatyzacja zadań publicznych (Zarys problematyki), *PiP* 1993, Nr 5.
- Bierzanek R.*, Some remarks on „soft” international law, *Polish Yearbook of International Law* 1988, vol. 17.
- Bierzanek R.*, Miękkie prawo międzynarodowe, *Sprawy Międzynarodowe* 1987, Nr 1.
- Biesaga T.* SDB, Eutanazja – śmierć godna czy niegodna, *Med. Prakt.* 2005, Nr 4.
- Biesaga T.* SDB, Podmiotowość człowieka chorego i umierającego, *Med. Prakt.* 2005, Nr 5.
- Bączyk K.*, Eutanazja i wspomagane samobójstwo w prawie porównawczym, *PiM* 1999, Nr 4.
- Binette M. J.*, Patient’s Bill of Rights: Legislative Cure-All or Prescription for Disaster?, *North Carolina Law Review* 2003, vol. 81, Nr 2.
- Blake M.*, Physician-Assisted Suicide: A Criminal Offence or a Patient’s Right?, *MLR* 1997, vol. 5.
- Bloch A.*, *Prawo lekarskie. Komentarz*, Kraków 1936.
- Błaś A.*, Administracja publiczna w obliczu globalizacji, *Z. Kegel* (red.), *PPiA* 2002, t. L.
- Bonnet J. D.*, Bill of Rights of the Dying Patient, *Baylor Law Review* 1975, vol. 27.
- Boratyńska M.*, Znieczulenie na życzenie pacjenta, *PiM* 2000, Nr 8.
- Boratyńska M.*, *Konieczniak P.*, Naruszenie zasad ostrożności jako przesłanka odpowiedzialności cywilnej, karnej i zawodowej lekarza, *PiM* 1999, Nr 3.
- Boratyńska M.*, *Konieczniak P.*, *Prawa pacjenta*, Warszawa 2001.
- Borkowski J.*, AIDS – problemy administracyjnoprawne profilaktyki i zwalczania, [w:] *Prawne problemy AIDS*, *A. J. Szwarc* (red.), Warszawa 1990.
- Borkowski J.*, Glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 19.1.1988 r., IV SA 865/87, *PiP* 1990, Nr 7.
- Boyd N.*, Impact of the ECJ judgements on national healthcare delivery: Comment from the UK, *Eurohealth* 2001, vol.7, Nr 4.

- Braun J. A., Frolik L. A., Cepelewicz B. B.*, Recent Developments in Medicine and Law, *Tort & Insurance Law Journal* 1999–2000, vol. 35.
- Brazier M.*, Patient autonomy and consent to treatment: the role of the law?, *Legal Studies* 1987, vol. 7.
- Brena S. F.*, Management of Pain in the Terminally Ill Patient, *Issues in Law & Medicine* 1987, vol. 2, Nr 5.
- Bromberger B.*, Informed Choice – The Rational Way, *University of New South Wales Law Journal* 1986, vol. 9.
- Buchała K., Zoll A.*, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1995.
- Buchanan A. E., Brock D. W.*, *Deciding for Others: The Ethics of Surrogate Decision Making*, Cambridge University Press 1990.
- Bujny J.*, *Administracyjnoprawne środki zapobiegania i zwalczania HIV/AIDS*, Poznań 2005.
- Bujny J.*, Kodeks profesjonalnego wykonywania zawodu a kodeks etyki lekarskiej – zagadnienia wybrane, [w:] *Profesjonalizm w administracji publicznej*, A. Dębicka, M. Dmochowski, B. Kudrycka (red.), Białystok 2004.
- Bujny J.*, Prawa pacjenta a ustawa o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia, [w:] *Prawo wobec wyzwań współczesności*, P. Wiliński (red.), Poznań 2004.
- Bujny J.*, Prawo do ochrony zdrowia w dokumentach europejskich, [w:] *Europa w nowych granicach czy Europa bez granic?*, Z. Drozdowicz (red.), Poznań 2004.
- Bujny J.*, Tajemnica lekarska jako gwarancja prawa pacjenta do prywatności, [w:] *Prawo i administracja*, R. Budzinowski (red.), t. III, Piła 2004.
- Bujny J.*, Warunki przeprowadzania eksperymentu medycznego w świetle ustawy o zawodzie lekarza, [w:] *Jednostka, państwo, administracja – nowy wymiar*, E. Ura (red.), Rzeszów 2004.
- Bujny J.*, Zakaz przetwarzania danych medycznych w świetle rozwiązań europejskich i polskich, [w:] *Europeizacja polskiego prawa administracyjnego*, Z. Janku, Z. Leoński, M. Szewczyk, M. Waligórski, K. Wojtczak (red.), Kolonia Limited 2005.
- Byk Ch.*, Prawo do zdrowia jako prawo konstytucyjne, *PiP* 2000, Nr 9.
- Caldwell M. E.*, The Intersections of Medicine and Law: Bases for Future Collaboration, *Ohio State Law Journal* 1970, vol. 31.
- Carey S. C.*, A Constitutional Right to Health Care: An Unlikely Development, *Catholic University Law Review* 1973–1974, vol. 23.
- Cassel Ch.*, The Right to Health Care, the Social Contract, and Health Reform in the United States, *Saint Louis University Law Journal* 1994–1995, vol. 39.
- Cerminara K. L.*, The Intersection of Law and Medicine, *St. Thomas Law Review* 2001–2002, vol. 14.
- Challener Jr. W. A.*, The Doctor-Patient Relationship and the Right to Privacy, *University of Pittsburgh Law Review* 1949–1950, vol. 11.
- Chinkin C. M.*, The Challenge of Soft Law: Development and Change in International Law, *International and Comparative Law Quarterly* 1989, vol. 38.

- Chmaj M.*, Równość wobec prawa i zakaz dyskryminacji, [w:] Konstytucyjne wolności i prawa w Polsce. Zasady ogólne, *M. Chmaj* (red.), t. I, Kraków 2002.
- Chmaj M.*, Pojęcie i geneza wolności i praw człowieka, [w:] Konstytucyjne wolności i prawa w Polsce. Zasady ogólne, *M. Chmaj* (red.), t. I, Kraków 2002.
- Chmielewska U., Ciołkowski S., Wiwatowski T.*, Praktyka leczenia Świadców Jehowy bez krwi – aspekty medyczne, prawne i etyczne, *PiM* 2003, Nr 13.
- Christman J.*, Autonomy in Moral and Political Philosophy, [w:] The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2003 Edition) 2003, *E. N. Zalta* (red.).
- Citizens Rights and New Technologies: A European Challenge. Report of the European Group on Ethics in Science and New Technologies on the Charter on Fundamental Rights related to technological innovation as requested by President Prodi on February 3, 2000. Brussels, May 23, 2000.
- Commission Working Paper, Coordinated and integrated approach to combat HIV/AIDS within the European Union and in its neighbourhood, Commission of The European Communities, C(2004)3414, Brussels 8.9.2004.
- Confidentiality and Its Limits: Ethical Guidelines for Maternal/Pediatric HIV Infection, *Creighton Law Review* 1991–1992, vol. 25.
- Coulter A.*, Paternalism or partnership?, *British Medical Journal* z 18.9.1999 r., vol. 319.
- Cystek T., Korózs Ł.*, Funkcjonowanie ustawy o ochronie zdrowia psychicznego, *MoP* 1997, Nr 3.
- Czapliński W.*, Zarys prawa europejskiego, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2001.
- Dąbrowski S., Pietrzykowski J.*, Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego – komentarz, Warszawa 1997.
- Deklaracja o eutanazji *Iura et bona*, Kongregacja Nauki Wiary, Rzym, 5.5.1980 r., http://ekai.pl/bib.php/dokumenty/iura_et_bona/iura_et_bona.html.
- Delgado R., Leskovic H.*, Informed Consent in Human Experimentation: Bridging the Gap between Ethical Thought and Current Practice, *UCLA Law Review* 1986–1987.
- Dercz M., Izdebski H.*, Organizacja ochrony zdrowia w Rzeczypospolitej Polskiej w świetle obowiązującego ustawodawstwa, Warszawa–Poznań 2001.
- Drozd A.*, Ustawa o ochronie danych osobowych, Warszawa 2005.
- Dukiet-Nagórska T.*, Lekarski obowiązek współdziałania z organami ścigania a tajemnica lekarska, *PiM* 2002, Nr 12.
- Dukiet-Nagórska T.*, Prawnkarne konsekwencje niepodjęcia interwencji lekarskiej lub udzielenia świadczenia zdrowotnego w sposób niewłaściwy na skutek niedostatku środków finansowych w publicznym zakładzie opieki zdrowotnej, *PiM* 2000, Nr 6–7.
- Dukiet-Nagórska T.*, Reguły ostrożności postępowania (standardy postępowania) w publicznych zakładach opieki zdrowotnej), *PiM* 2004, Nr 16.

- Dukiet-Nagórska T.*, Stan wyższej konieczności w działalności lekarskiej, PiM 2005, Nr 19.
- Dukiet-Nagórska T.*, Świadoma zgoda pacjenta w ustawodawstwie polskim, PiM 2000, Nr 627.
- Dukiet-Nagórska T.*, Uwagi na temat Ustawy z dnia 6 września 2001 r. o chorobach zakaźnych i zakażeniach (Dz.U. Nr 126, poz. 1384), PiM 2001, Nr 11.
- Dukiet-Nagórska T.*, Uwagi o pobieraniu krwi dla ustalenia poziomu zawartości alkoholu w organizmie osoby podejrzanej, która nie wyraża na to zgody, PiM 2003, Nr 13.
- Duniewska Z.*, Obywatel wobec przepisów prawa administracyjnego, [w:] Prawo. Administracja. Obywatele, Białystok 1997.
- Duniewska Z.*, Tożsamość człowieka w dobie globalizacji (zarys problematyki), [w:] Europeizacja polskiego prawa administracyjnego, *Z. Janku, Z. Leoński, M. Szewczyk, M. Waligórski, K. Wojtczak* (red.), Kolonia Limited 2005.
- Dyka I.*, Zasady przyznawania i ustalania wysokości zadośćuczynienia pieniężnego w razie naruszenia dobra osobistego, KPP 2001, z. 3.
- Dworkin G.*, Paternalism, [w:] The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter Edition 2002), *E. N. Zalt* (red.), <http://plato.stanford.edu/archives/win2002/entries/paternalism/>.
- Dworkin G., Kennedy I.*, Human Tissue: Rights in the Body and Its Parts, MLR 1993, vol. 1.
- Dworkin R. B.*, Getting What We Should from Doctors: Rethinking Patient Autonomy and the Doctor-Patient Relationship, Health Matrix: Journal of Law-Medicine 2003, vol. 13.
- Dzienis P.*, Zasady prawa medycznego, SP 2000, Nr 3–4.
- Dzienis P.*, Zgoda pacjenta jako warunek legalności leczenia, Prz. Sąd. 2001, Nr 11–12.
- Dziubina D.*, Prawny charakter zgody pacjenta na zabieg leczniczy w świetle art. 192 Kodeksu karnego, CzPKiNP 2000, Nr 2.
- Eldergill A.*, Is Anyone Safe? Civil Compulsion under the Draft Mental Health Bill, Northumbria Law Press, January 2003.
- Elwyn G., Edwards A., Gwyn R., Grol R.*, Towards a feasible model for shared decision making: focus group study with general practice registrars, British Medical Journal z 18.9.1999 r., vol. 319.
- Elżanowski M.*, Zakład państwowy w polskim prawie administracyjnym, Warszawa 1970.
- Encyclopedia of Public International Law, vol. 8, Human Rights and the Individual in International Law. International Economic Relations, Amsterdam–New York–Oxford 1985.
- Encyklika Evangelium vitae Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, do kapłanów i diakonów, do zakonników i zakonnice, do katolików świeckich oraz do wszystkich ludzi dobrej woli o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego, [w:] Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, t. II, Kraków 1996.